

TANKENS GRYNING

Lars Rydbäck 1972

Den synliga yttervärldens urhistoria och upphov.

Scenen: Miletos, stad på västkusten av nuvarande Turkiet.

Tid: Omkring år 600 före Kristi födelse.

Personer: Thales och Anaximandros, filosofer (ett grekiskt ord som betyder ”de som älskar vishet, kunskap”). Thales och Anaximandros är greker, de har grekiska som modersmål.

Fyra punkter som tänkarna i Miletos var överens om:

- Ur ingenting kan ingenting uppstå.
- Ingenting (ingen materia) kan upplösas och försvinna i intet, bli ingenting.
- Urämnet måste vara ett, ej flera.
- Medan urämnet är ett och detsamma, så kan det likväl skifta karaktär och av vissa orsaker uppträda i olika former.

Thales

Vattnet är alltings ursprung. Jämför babylonerna och deras skapargud Marduk: ”Allt land låg under vatten ... Marduk flätade en vidjematta på vattenytan, framställde jord och packade den invid mattan.” Thales tar bort Marduk ur bilden. Har jorden och allt annat bildats ur vattnet genom en naturlig process ungefär så som Nilens delta slammats upp?

Specifikt grekiskt är: ”Naturliga” förklaringar av företeelser, som annars tolkades religiöst. Få fram en ordning, som liksom verkade av sig själv och inte behövde inge människan någon oro. Allt under människans kontroll. Strävan att se lagbundenhet i naturen. Bort från det oberäkneliga och skrämmande i gudomliga viljors spel och ingripande i naturens skeenden. – De äldsta grekiska vetenskapsmännens sätt att på en enda eller ett fåtal iakttagelser strax bygga upp en stor och vittomfattande teori. Utpräglat sinne för schematiska konstruktioner, mindre väl utvecklat sinne för ihärdig och flitig detaljiakttagelse.

Anaximandros: Spekulativ natur. Strävan att tränga fram till det som ytterst ligger bakom alla geografisk-geologiska teorier om det för oss synliga. Detta finner han i ”to ápeiron” (det oändliga, det obestämda). Ur apeiron ”utskildes” dag och natt och de synliga tingen. Detta neutrala, abstrakta ”apeiron” utgör den första filosofiska termen.

För oss idag gäller: att med fantasiens och den historiska inlevelsens hjälp försöka förstå den energi och kraft till abstrakt tänkande som ligger i Miletosfilosofernas envetna fråga: "Vad består världen av?" De var de första. Det fanns inget liknande före dem. I sitt sätt att ställa frågorna och formulera svaren är de våra samtida.

Anaximandros: "Begynnelsen till de varande tingen är det Oändliga ... Varest de ha sin födelse, dit leder också deras förintelse, ofrånkomligen. Ty de bära på straff och gottgöra varandra för sin orättfärdighet, efter tidens ordning." – (Högtidligt språk: tanken "att livet alltid står i skuld till annat liv" dunkel och eggande.)

Människorna till en början vattendjur. När det torra landet frilades, anpassade sig en del fiskar (?) till ett liv på land.

Så föddes vetenskapligt tänkande. Karl Vennberg (diktare, kulturchef på Aftonbladet) tycks mena, att detta angår oss alla. Till Nils Ferlin skickar han därför år 1949 sin dikt, Sålunda lär oss Praxiades son, Anaximandros från Miletos ...".

Litteratur:

Försokratiker. Inledning av A. Wifstrand. Översättningar av G. Cervin. Stockholm 1954.

Farrington, Benjamin: Grekisk vetenskap. Från Thales till Ptolemaios. Prisma 1965. S. 34 ff.

Ejvegård, Rolf: Naturvetenskapens ursprung. Tema 1968. S. 11-25.

Vennberg, Karl: Fiskefärd. Dikter. Stockholm 1949.

Fiskefärd

Dikter av

KARL VENNBERG

SÅLUNDA LÄR OSS

Sålunda lär oss Praxiades son,
Anaximandros från Miletos:
ej kan tingens urgrund vara vatten,
ej heller något av de andra elementen,
ej eld, ej luft; blott ur oändligheten
kan allt som är bli till.
Ur modersskötet av oändligheten uppstår
tillvaro och ting;
och varav något har sitt upphov,
därav går det också under;
ty allting står i skuld till allt,
och det som självt ej är en början
hör samman med en början,
en evig rörelse som aldrig åldras.

Som barken sluter sig om trädet
så omgav en gång eldens hölje
vår jord med all dess fukt och värme
och enkla väsen, alstrade därur
- kanske fiskar, kanske hajar –
i vilka mänskan växte fram,
ur vilkas buk hon slungades till sist i land,
störst av alla under, men
- fast därom talar i bevarade fragment
Anaximandros oklart –
blind i händer, åthävor och tankar,
lam i ögon, lukt och känsel;
väckt till syn, förnimmelse och flykt
blott i sina sånger.

Blott sångerna förvarar
en rest av elden från det tunna höljet,
ett minne av den rörelse i hav och rymder
- fiskars, solars, vajande korallers –
som slet oss loss och en gång återför oss
till modersskötet, till oändligheten.

Så sjung då vidare, du sångare,
som djupast av oss alla känt och vetat
att livet städse står i skuld till annat liv,
att livet intet är, blott tomhet, högmod,
blindhet,
om icke kärlek, värme, sånger,
på en gång bark som skyddar trädet
och skymt av ändlösheten,
glimt av rörelsen som aldrig åldras.

Till Nils Ferlin